

МІСЦЕВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ПРЯМІ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

***Резюме.** Розкрито зміст поняття «місцевий економічний розвиток» та доведено зв'язок між глобалізацією економіки та локалізацією прямих іноземних інвестицій. Дана вичерпна характеристика «стратегічних» інвестицій. Проведено дослідження ситуації з прямими іноземними інвестиціями в Україні та визначено низку проблем, що стримують їх розвиток як на рівні країни так і на рівні територій. Обґрунтовано зміст прямих іноземних інвестицій для України та запропоновано напрямки вирішення проблем.*

***Summary.** The article develops a concept of "local economic development" and proves the link between globalization of economy and localization of foreign direct investment. The article also provides comprehensive description of the "strategic" investment. The author makes a research of the state of foreign direct investment in Ukraine and identifies the problems, which restrain their development both at the National and regional levels. The article substantiates a content of foreign direct investment for Ukraine and proposes directions of resolving the problems.*

***Ключові слова.** Місцевий економічний розвиток. Глобалізація. Локалізація. Конкуренція. Прямі іноземні інвестиції. Стратегічні інвестиції.*

Постановка проблеми. Процвітання країни неможливе без місцевого економічного розвитку, який у свою чергу залежить від наявного капіталу та потоку інвестицій в конкретну територію. Питаннями прямих іноземних інвестицій займається багато вчених та дослідників: Бланк І.А., Гайдуцький П.І., Губський Б.І., Правик Ю.М., Черваньов В.В., Пересада А.А., Геєць В.М., Вінник О.М., Данілов О.Д., Мельник В.В. Однак, їх інтереси перебувають більше у сфері макроекономічного спрямування і пов'язані з національним кліматом, правовим захистом інвестицій, ризиками, фінансами, привабливістю ринку, галузі, підприємства. Ми пропонуємо розглянути інвестиції у контексті місцевого економічного розвитку, який ще недостатньо вивчений і суттєво пов'язаний з інвестиціями. Під місцевим економічним розвитком (МЕР) розуміємо тристороннє партнерство бізнесу, влади, громади, яке формується на території (місцевій громаді) і яке направлене на спільну діяльність з активізації підприємництва та зростання продуктивності, залучення інвестицій і створення нових робочих місць (визначення автора). Наука про місцевий економічний розвиток стала розвиватись у другій половині 70-х років минулого століття і мала свій початок у США. Розвинуті країни пройшли три етапи МЕР (Україна тільки ступила на перший). Необхідність цього процесу обумовлена високими темпами розвитку окремих країн і високою концентрацією капіталу в певних територіях. і містах. Висока мобільність капіталу та природне ринкове прагнення економіки до рівноваги спричинили перетік капіталу від одних територій (міст, регіонів) до інших, від одних країн до інших. У теперішньому часі розвитку світової економіки це стосується всіх країн. Але уряди різних країн і державні чиновники – керівники територій перебувають на різному етапі розуміння цих питань, що суттєво визначає рівень розвитку економіки. Жодна територія нині не є економічним островом. Країни, регіони, міста, села розташовані в єдиному просторі і належать до глобальної економічної системи.

Аналіз останніх досліджень. Глобалізація передбачає розширення розмірів і форм міжнародних економічних зв'язків, що приводить до поглиблення взаємозалежності між територіями в різних країнах. Сили розпорошення та сили концентрації діють у світовій економіці одночасно. Зміст і напрямки цих сил здатні змінюватись в часі, залежно від лібералізації ринку, сприятливості ділового клімату, науково технічного прогресу, економічної політики та очікуваних перспектив. Тому території, маючи свої персоніфіковані особливості, мають нині і спільні економічні проблеми. Глобалізація та локалізація діють одночасно і мають синхронну дію.

Саме глобалізація послужила рушійною силою потоку прямих іноземних інвестицій (ПІІ), які почали локалізуватись в економічно вигідних місцевостях. Функція будь-якого економічного простору не залишається незмінною. Протягом останніх років темпи й обсяги її динамізму збільшились. Привабливість території, як місця розташування певного виду господарської діяльності, зростає або знижується. Вона залежить від сприятливості ділового та підприємницького клімату, що визначається правовими чинниками (регуляторні акти, дозвоільні процедури, законодавство, безпека), технологічними (транспорт, дороги, виробництво, комунальна інфраструктура, зв'язок, телекомунікації, дослідження, наука), комерційними (мережі збуту, індивідуалізація, реагування, розташування, вартість), соціокультурними (ставлення, поведінка, традиції соціальні норми) [1;2; 3; 4; 5; 6;11;12]. Загалом, чинники, що впливають на

місцеву економіку, мають глобальний масштаб, але по-різному визначаються у кожній країні та мають різний спосіб дії на конкретній території. Пітер Друкер окреслює ті чинники, що відокремлюють місцеву економіку від глобальної. Проявляється це в тому, що території, окремі міста конкурують між собою на міжнародному ринку, опираючись на власні ресурси. І тут «...експерти в уряді, бізнесі, громаді — не можуть чекати. Вони мусять діяти. І вони мають більше шансів на успіх, коли орієнтуватимуться у свої діях на нові реалії у світовій сучасній економіці» [9, с.4]. Такою дією, у контексті даної теми, є цілеспрямована діяльність, направлена на залучення інвестицій в країну загалом і в конкретну територію зокрема, яка підкріплюється національною, ті що дуже важливо — місцевою політикою, затвердженою Стратегією розвитку та відповідними спеціальними програмами.

Постановка завдання. В умовах глобальної ринкової економіки окремі населені пункти виступають як окремі ринки. Тому місцеві громади на базі людських, інтелектуальних, інституційних, інфраструктурних, фізичних та природних ресурсів місцевості повинні будувати самоокупну економічну систему [1, с.51, с.75]. Використовуючи існуючі ресурси ефективно, громади додатково мусять створювати так звані «виховані ресурси» (центри сприяння інвестору, бізнес інкубатори, підготовлені земельні ділянки, тощо) та «брендові атракції» (фестивалі, свята, відпочинкові заходи, котурні об'єкти, туристичні та атрактивні продукти тощо), які нададуть їм можливість формувати імідж території, позиціювати себе по відношенню до інших і мати певні конкурентні переваги у залученні високопродуктивних інвестицій та у відкритті нових сучасних підприємств. Такі інвестиції ми називаємо «стратегічними». Вони забезпечують, як правило, створення інноваційних підприємств, формування високої доданої вартості, значне експортне спрямування, високі суми виплат, продуктивність праці, навички професійного менеджменту, впровадження нової продукції, зростання конкурентоспроможності країни розміщення, поліпшення інфраструктури, налагодження стратегічних зв'язків та інтеграцію у світову економіку. Території, що мають чітку позицію що до прийому тих чи інших інвесторів, власну Стратегію розвитку та відповідні програми залучення інвестицій саме таких інвесторів і отримують.

Одержані результати. Прямі іноземні інвестиції особливо необхідні для країн, що розвиваються. Вони є потужним джерелом зовнішнього фінансування і визначальним інструментом різких позитивних змін, прямим чином впливаючи на зростання ВВП та індексу людського розвитку. Дослідження Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) показують, що іноземні інвестиції безпосередньо впливають на зайнятість та ефективність діяльності підприємств і, як наслідок, — на ефективність всієї економіки. Компанії, що отримують інвестиції нерезидентів, разом із капіталом набувають нові технології та нові підходи до менеджменту і як результат - мають вищу економічну ефективність [4, с.8; 10]. Відбувається нагромадження основного капіталу та нормалізація платіжного балансу, зростає заробітна плата, кваліфікація робочої сили, управлінського персоналу, запроваджуються нові технології, збільшується потік грошей у країну, з'являється доступ до нових ринків [11, с.20].

Прямим ефектом від ПІІ для території є створення нових робочих місць. Тільки закордонними філіалами та дочірніми підприємствами відомих у світі транснаціональних корпорацій (їх понад 64 тисячі), загалом створено більше 54 млн. робочих місць основна частина яких — високотехнологічні [11, с.20]. Проведені нами дослідження за регіонами України підтвердили наявність тісної кореляційної оберненої залежності між показниками рівня безробіття та питомими показниками обсягу прямих іноземних інвестицій [7]. Створення робочих місць та зайнятість населення завдяки ПІІ відбувається безпосередньо і опосередковано. Безпосередньо – іноземними компаніями, і опосередковано – місцевими підприємствами, такими що конкурують у даній галузі чи пов'язані з нею, постачальниками сировини та комплектуючих, дистриб'юторами, надавачами послуг.

Вплив іноземних інвестицій на місцеву економіку має ще й мультиплікативний ефект. Вони покращують діяльність місцевого дрібного бізнесу та бізнес партнерів, постачальників та підрядників, встановлюють нові стандарти конкуренції, підвищують імідж та діловий рейтинг території.

Існує безпосередній послідовний зв'язок між динамікою зростання благополуччя населення, економічним розвитком та обсягом інвестицій; темпами росту обсягів інвестицій та якістю ділового клімату. Країни з високим рівнем благополуччя відрізняються сприятливим інвестиційним та підприємницьким середовищем.

На світовому ринку інвестиційних потоків найбільш привабливими для прямих іноземних інвестицій є країни з перехідною економікою та країни що розвиваються. За даними Організації Об'єднаних націй по торгівлі і розвитку на них припадає 42% світового обсягу потоків інвестицій, їх сума досягає третини ВВП цих країн, а темпи зростання ПІІ направлені в ці країни перевищують темпи зростання у розвинуті країни [11, с 22]. Найбільше успіхів у залученні інвестицій досягли сьогодні Ірландія, Чехія, Словачія - тут розмір ПІІ на одну особу перевищує 6 - 5 тисяч євро, потім Естонія, Литва, Польща, 3 - 2 тисяч євро.

Цим шляхом, на перший погляд, стала рухатися й Україна. Починаючи з 2004 року темпи росту прямих іноземних інвестицій швидко зростають (рис.1). Якщо у 2004 році питомий показник прямих іноземних інвестицій становив 191 дол. США, то у 2005 році — 349 дол. США, на кінець 2006 року — 424 дол. США, 2007 року — більше 600 дол. США.

Початок 2008 року в Україні також відзначився активізацією у залученні прямих іноземних інвестицій. Так, за 1 – й квартал 2008 року їх обсяги зросли на 11,4%, тоді як, за відповідний період 2007 року – на 3,8%. У цілому приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіці країни, з урахуванням його переоцінки, утрат, курсової різниці тощо, за I півріччя 2008р. склав 6918,1 млн.дол., що майже у 2,7 раза більше приросту за відповідний період попереднього року. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну, на 1 липня 2008р. склав 36450,9 млн.дол США., що на 23,4% більше обсягів інвестицій на початок року та в розрахунку на одну особу становить 786,8 дол. США [8].

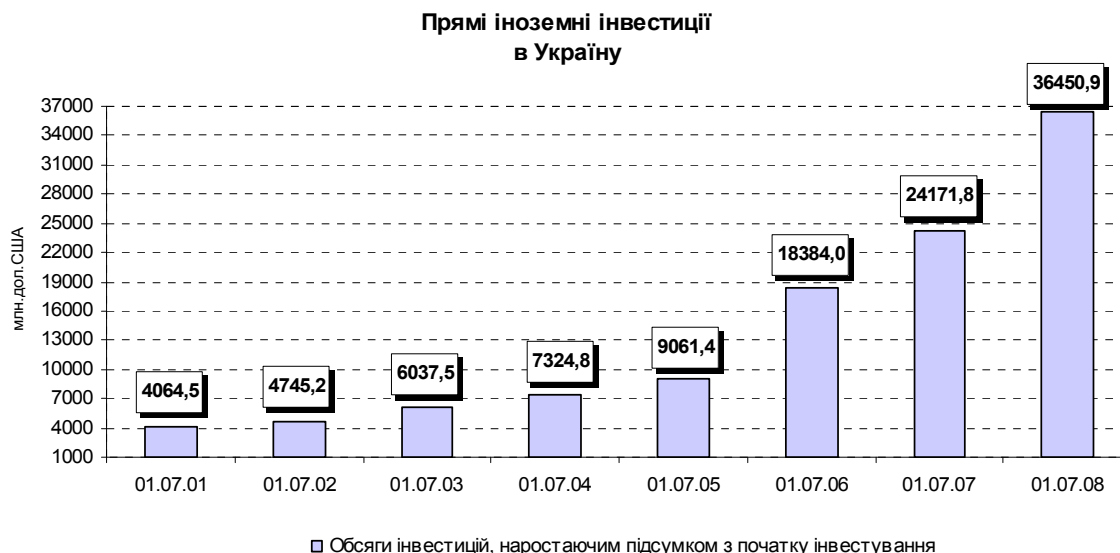

Рис.1. Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україну, (млн. дол. США)

Разом з тим території України, області, міста мають велику відмінність в обсягах залучених інвестицій (рис 2). Якщо розкласти їх по регіонах, то загалом зростання в розрахунку на одну особу (дол. США) відбулось у 26 регіонах, з яких тільки у 18 регіонах їх приріст перевищував відповідний показник 2007 року [8]. Очевидно, що зріст інвестицій у великій мірі був сформований за рахунок міста Київ, на яке припадає 34,4% іноземних інвестицій, тоді як у 13 регіонах країни (Тернопільська, Кіровоградська, Чернівецька, Чернігівська, Вінницька, Хмельницька, Черкаська, Луганська, Житомирська, Херсонська, Миколаївська, Сумська, Рівненська, області) питома вага не досягає і 1%, а загалом становить не більше 6 %. Якщо розрахунки здійснити без міста Київ, то питомий показник ПІІ по Україні на цю дату зупиниться на відмітці близько 250 дол. США на особу.

Вагомість показника ПІІ ще більше нівелюється, якщо аналізувати розподіл прямих іноземних інвестицій в Україну за країнами — інвесторами, а також структуру цих інвестицій за сферами діяльності.

Надходження прямих іноземних інвестицій в Україну забезпечили 124 країни світу, з них Кіпр (офшорна зона) займає найбільшу часту — 20,4% (абсолютна величина цього показника

Проблеми мікро- та макроекономіки України

практично рівна величині інвестицій з України у Кіпр і займає близько 80% всіх інвестицій з України) Нідерланди, Австрія, США, Швеція відповідно 8,4%, 7,2%, 4,5%. 3,7 тощо [8].

Найбільші обсяги іноземних інвестицій, хоч і зосереджено на підприємствах промисловості – 24,3% всіх ПІІ в Україну (8854,3 млн. дол.), але це стосуються виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (1756,4 млн. дол.), металургійного виробництва (1672,8 млн. дол.), машинобудування (1107,6 млн. дол.), хімічної та нафтохімічної промисловості (945,2 млн. дол.). Тобто, вони не мають відношення до стратегічних галузей, які можуть забезпечити країні високий рівень зростання доданої вартості. Значна частина — 19% всіх прямих іноземних інвестицій акумульована у фінансових установах (6917,3 млн. дол. США), в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг і надання послуг підприємцям – 9,9% (3612,3 млн. дол. США), на підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку – 9% (3594,4 млн. дол. США) [8].

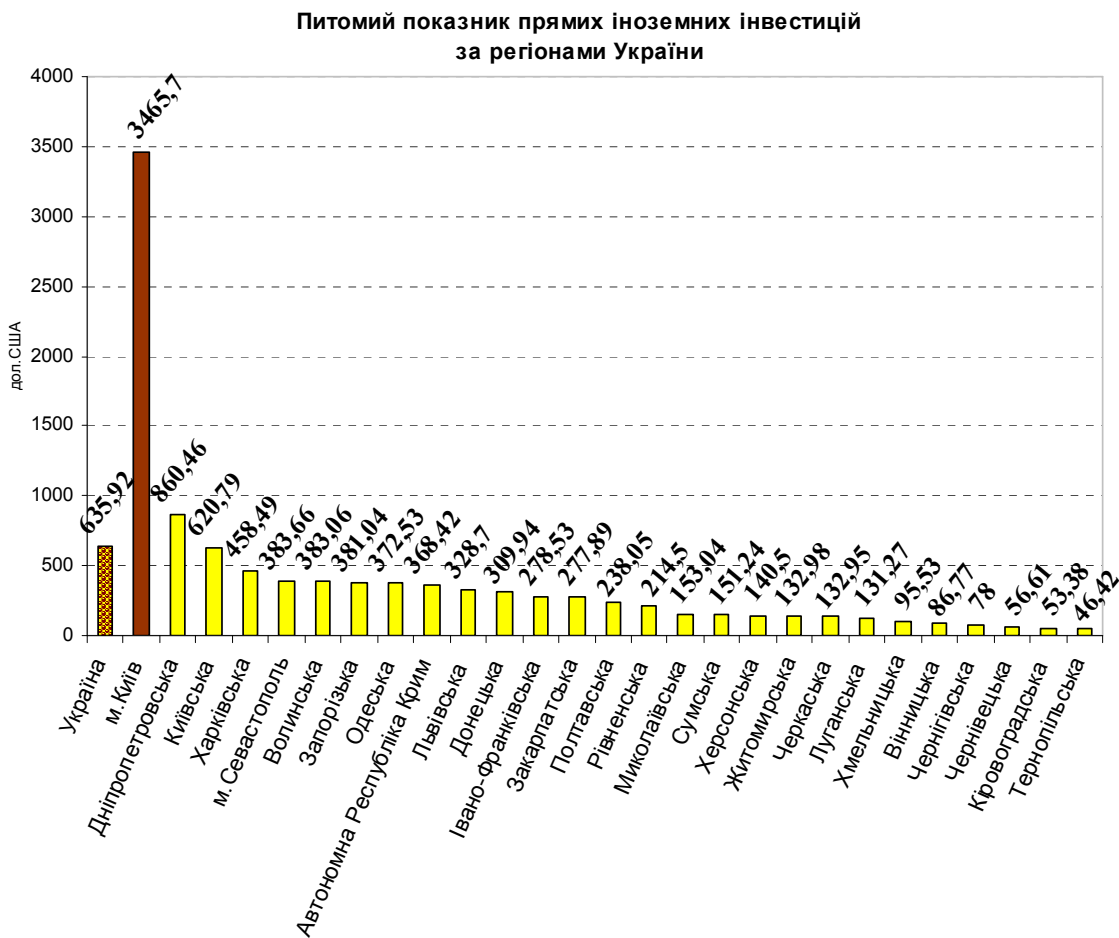

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції за регіонами України станом на 01.01.08

Приведені дані є свідченням того, що Україна суттєво відстає від подібних країн світу не тільки за об'ємами прямих іноземних інвестицій, але й за змістом. Високі, на перший погляд, темпи росту ПІІ не принесуть Україні економічного зростання, а ще більше можуть деформувати регіональні розбіжності та поглибити диспропорції (рис.3). Тим самим підтримується деформація у розміщенні продуктивних сил, що ще більше призводить до територіальних диспропорцій економіки та гальмує сталий розвиток країни.

Відношення інвесторів до України зрозуміле і продиктоване існуючим діловим та інвестиційним кліматом. Інвестори зацікавлені в передбачуваному доході і прагнуть обійти три основні перешкоди – витрати, затримки та ризики. В Україні їх очікують невирішені земельні питання, занедбане житлово-комунальне господарство, відсутність стратегії, пріоритетів, «плану дій», чітких домовленостей і системних правил поведінки як національної так і місцевої влади,

боязнь конкуренції, нерозуміння та несприйняття населенням, опір громади, стереотипи, законодавство, політичні, інституційні та організаційні недосконалості.

Територіальні громади країн, які динамічно розвиваються і в яких позиція держави орієнтована на серйозні економічні зрушення, активно конкурують за інвестиції. Використовуючи всі можливі інструменти сучасного територіального маркетингу вони вибудовують власні стратегії планів розвитку по їх залученню, формують відповідні системи, що мають забезпечити стійкість та якість місцевого інвестиційного клімату.

Саме так поступали Ірландія та Чехія - світові лідери в залученні інвестицій. Ірландське «економічне чудо» - приклад відомий в історії міжнародної економіки, виникло завдяки розробленій і реалізованій комплексній стратегії формування здорового ділового та інвестиційного клімату. Пакет стратегії містив умови, які були виконані урядовими програмами. Серед них: найнижча у Європі ставка податку на прибуток (12.5%), високоякісний рівень комунальної інфраструктури за державні інвестиції, добре обладнаний міжнародний аеропорт, розвиток університетської бази, особливо технічних інститутів, акцент на підготовку молодшої висококваліфікованої робочої сили, налагодження «соціального партнерства», програма приваблення кращих компаній для інвестування в Ірландію, повна дерегуляція і створення умов невтручання у бізнес та сприяння розвитку вільної конкуренції [11, с.22].

Міжрегіональні диспропорції залучення інвестиційних ресурсів

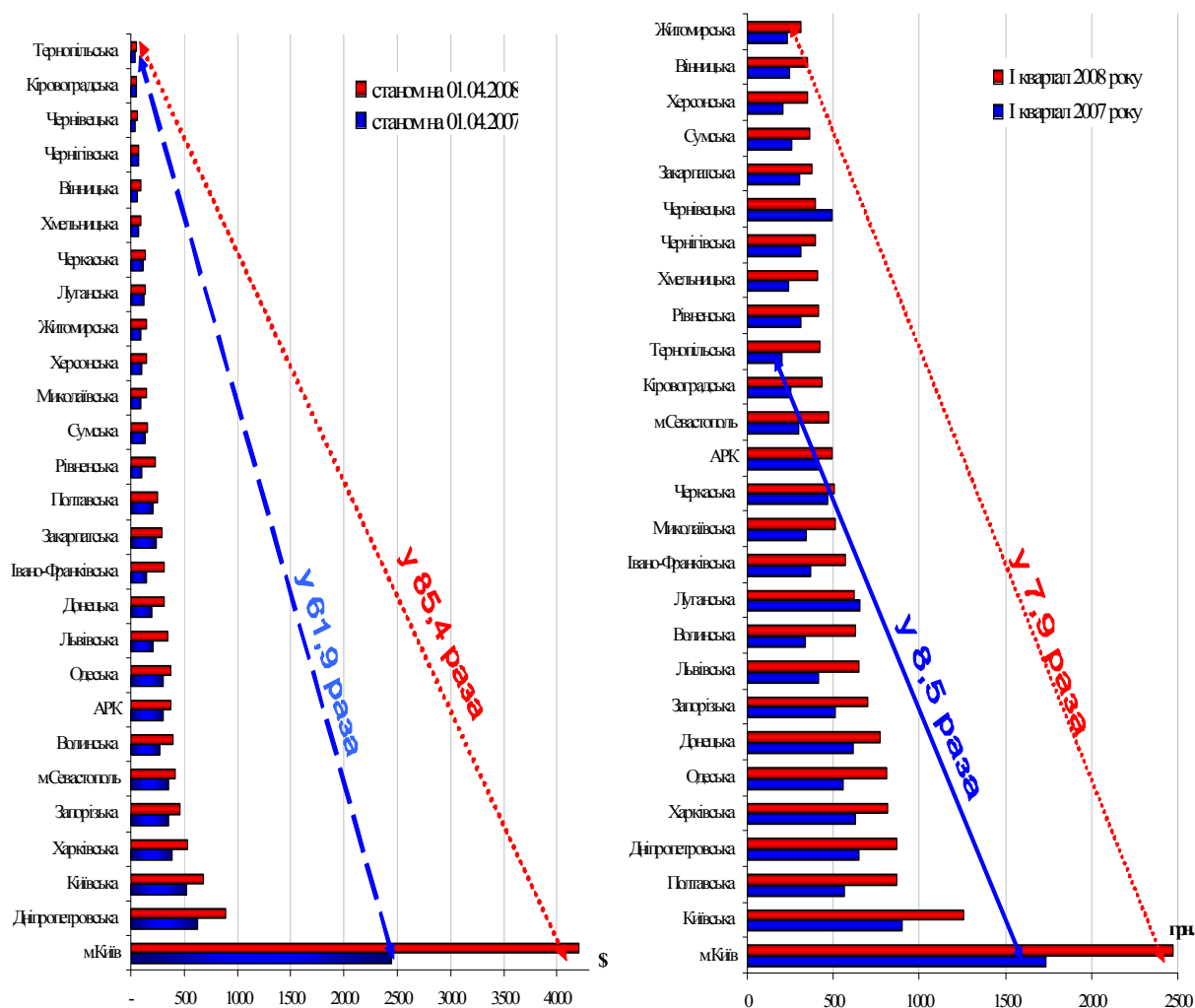

Рис.3. Коефіцієнт диспропорції прямих іноземних інвестицій на одну особу (дол. США) станом на 01.04.08 та 01.04.07 та інвестицій на одну особу в основний капітал (грн.) за 1 квартал 2008 та 2007 років

Інвестиційна привабливість Чехії обумовлена масовою підготовкою промислових зон, так званих «грінфілдів», тобто, вільних земельних ділянок, до яких підведені необхідні комунікації та інфраструктура, а також цілеспрямованою політикою уряду й активною діяльністю громад із залучення стратегічних інвесторів. Дяльність проводиться національною Інвестиційною Агенцією „Чех-Інвест” та місцевими владами, які наділені відповідними повноваженнями і фінансово мотивовані розвивати місцеву економіку та конкурувати за високопродуктивні інвестиції. Агенція володіє інформацією про всі промислові зони, попит на інвестиції в кожному регіоні і надає допомогу при створенні промислових зон в містах. За 5 років (2001 —2005 роки) на новостворених промислових зонах (100), що займають площу 3000 га, успішно реалізовано 459 інвестиційних проектів, завдяки яким залучено 9 млрд. інвестицій і створено 70000 нових робочих місць (на створення цих зон було витрачено з громадських бюджетів 200 млн. євро).

Обмеженість і недостатність кількості та якості наявних, готових до ринку, промислових ділянок позбавляє Україну можливості брати участь у світовому конкурсі за інвестиції, які шукають розташування у Центральній і Східній Європі. Експериментальні розрахунки показали, що якби Україна за певних умов залучила такий самий обсяг прямих іноземних інвестицій на одну особу, як і Чехія, вона б отримала 1 800 000 нових робочих місць, для цього необхідно було додатково 77 000 га землі перевести у промислове користування, що би зменшило частку сільськогосподарських земель всього на 0,12% (з 69,20% до 69,08%), забудована територія зростає з 4,07% до 4,19%.

Україна має великі обсяги землі, придатної для промислового розвитку та залучення інвестицій. Цей земельний запас представляє собою приховану конкурентну перевагу в порівнянні з більшістю інших країн Європи. Вагома частина цієї землі знаходиться в громадській власності, що може полегшити підготовку ділянок та переговори з потенційним інвестором. Але, на жаль, ці можливості та наявний потенціал обмежується складними та довготривалими юридичними й адміністративними процедурами (купівля землі; зміна призначення землі, тощо), а громадський сектор, муніципалітети фінансово не мотивовані місцевим бюджетом, самотужки не можуть відчутти цих процесів і тому практично не займаються системно залученням цільових інвестицій і не беруть участі в підготовці промислових ділянок. Цей процес на місцевому рівні перебуває ще в зародковому етапі. Разом з тим ті керівники територій (області, міста), які розуміють ці процеси, незважаючи на недостатність вирішення проблеми на національному рівні, працюють над залученням інвестицій і мають у цьому питанні суттєві перемоги над тими містами та територіями, які цим не займаються.

Висновки. Щоб змінити ситуацію на краще необхідно на державному рівні визначити стратегію дій формування сприятливого клімату та визначення пріоритетних сфер для залучення інвесторів, активізувати діяльність Українського центру сприяння іноземному інвестору, вдосконалювати законодавство, створити механізм економічної зацікавленості міст (територій) конкурувати за інвестиції та залучати інвесторів у свої громади, забезпечити виконання норм щодо планування територій і розташування продуктивних сил, малопродуктивні сільськогосподарські землі перевести у промислове призначення і допомагати територіям готувати ділянки для потенційного стратегічного інвестора (згідно стратегічних пріоритетів), спростити дозвільні процедури, скоротити час реалізації інвестиції «час до ринку» (сьогодні він триває 24 місяці), замість ситуаційних схем кризового управління заохочувати створювати територіальні системні моделі управління місцевим економічним розвитком.

На рівні самоврядування за участю незалежних експертів, бізнесу та громади важливо розробити і затвердити Стратегію економічного розвитку, обов'язковим компонентом якої має бути «залучення інвестицій». Необхідно забезпечити умови для реалізації Стратегії та переформатувати структуру управління місцевих органів влади таким чином, щоб забезпечувалось досягнення мети, виконання оперативних цілей і завдань, зокрема - залучення інвестицій.

Потрібно провести повну інвентаризацію наявних ділянок, здійснити детальний опис незадіяних «грінфілдів» і неефективно задіяних земель «браунфілдів» за узгодженим міжнародним стандартом, виконати ТЕО та попередній дизайн промислових ділянок, визначитись із призначенням ділянок, потенціалом та обмеженнями (відповідно до природних та демографічних умов, стратегії розвитку території), сформувати базу даних об'єктів нерухомості для бізнесу, готувати земельні ділянки та промислові зони для інвесторів, визначити факторні

умови (робоча сила, інфраструктура, комунікації, дороги), встановити чіткі, прозорі та реальні вимоги (критерії) для майбутніх інвесторів.

В теперішніх умовах глобальної конкуренції територіальні громади мусять займатись територіальним маркетингом. Для цього треба створювати і розвивати інвестиційний продукт, цікавий для інвестора — придатні земельні ділянки, профайл території, інвестиційний паспорт, підготовлений алгоритм дозвільних процедур, центр по роботі з інвестором, позитивно налаштована громада, якісні комунальні послуги, дороги, «брендові» та «атракційні» продукти і ще багато чого іншого з «вихованих ресурсів», які позиціонують територію, формують певний імідж про неї і є предметом для участі у конкуренції за інвестиції на міжнародних ринках.

Використана література

1. Блейклі Е.Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Вид 2-е/Пер. з англ. / Е.Дж. Блейклі. - Львів: 2002 – 416 с.
2. Інструменти місцевого економічного розвитку. Підготовка та планування. Авторський колектив: Васильченко Г., Волосянко Л. та ін. /USAID. Економічний розвиток міст/ Київ. 2006 – 145 с.
3. Острови надій: розробка стратегій локального розвитку. Вид 2-е . /Пер. з польської / Я. Варда, В. Клосовські. - К.: Молодь, 2005 – 312 с.
4. Конкурентні переваги територій у боротьбі за інвестиції. Авторський колектив: Дачишин М., Дацків Р. та ін. /Бібліотека державного службовця. Вип.4 / Інститут реформ. Київ.2004 – 45 с.
5. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність/Навчальний посібник / Т.В. Майорова. - К.: ЦУЛ, 2003. – 376 с.
6. Управління сучасним містом. Авторський колектив: Берданова О.В., Бойко-Бойчук О.В. та ін. / К.: НАДУ.2008 – 632 с.
7. Васильченко Г. Регіональні інвестиції та зайнятість населення - мікрофактори національного процвітання. / Навчальний вісник Прикарпатського університету, серія: ЕКОНОМІКА, Вип.4. - Івано-Франківськ: 2006. – С. 248—251
8. Державний комітет статистики. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у I півріччі 2008 року / Експрес — випуск. від 15.08.2008 р. №197
9. Drucker P. The Changel World Economy. In Lokal Economic Development/ /Washington,;Internationl Citi Management Association. 1991- 150 с.
10. Transition Report 2003 executive summary// <http://www.ebrd.com/pubs/index.htm>
11. Руководство по лучшей практике в области формирования позитивного делового и инвестиционного климата/ ОБСЕ. 2006 – 288 с.
12. Фабоцци Ф., Коггин Д., Коллинз Б. Управление инвестициями. Пер. с англ./ Ф. Фабоцци, Д. Коггин, Б. Коллинз. - М.: ИНФРА,2000. – 930 с.